

**DOMINIKÁNI NA CESTE
K INTELEKTUÁLNYM ELITÁM
VRCHOLNÉHO STREDOVEKU**

**THE DOMINICANS ON THEIR WAY
TO THE INTELLECTUAL ELITES
OF THE HIGH MIDDLE AGES**

**DIE DOMINIKANER AUF DEM WEG
ZU DEN INTELLEKTUELLEN ELITEN
DES HOCHMITTELALTERS**

Gabriel P. Hunčaga OP

Centrum
pre štúdium kresťanstva

Vydalo

© Centrum pre štúdium kresťanstva
vo vydavateľstve Chronos v spolupráci so Spolkom Slovákov v Poľsku
a so Slovenskou komisiou pre komparatívne cirkevné dejiny
v edícii Studia Christiana, zv. 7

© Gabriel P. Hunčaga OP

Recenzenti:

Doc. Vincent Múcska, PhD.

Doc. PhDr. Juraj Šedivý, MAS., PhD.

Jazyková spolupráca:

Mgr. Magdaléna Sedláčková

Mgr. Nela Molnárová

Technická spolupráca:

Mgr. Jaroslav Nemeš, PhD.

Kontaktná adresa:

www.studia-christiana.net

huncaga@studia-christiana.net

Obrázok na obale knihy: Sv. Tomáš Akvinský na drevenom oltárnom obraze z konventu
San Marco vo Florencii, fra Angelico, tempera, okolo roku 1440

1. vydanie

2013 Kraków – Bratislava

(Chronos) ISBN 978-80-89027-37-8; (TSP) ISBN 978-83-7490-581-7

EAN 9788089027378

ZÁVER

Na tomto mieste môžeme konštatovať, že vznik Rehole kazateľov je nevyhnutné vnímať v kontexte širších celospoločenských historických zmien 12. a 13. storočia, a to rovnako z hľadiska tých vzdialených, ako aj blízkych. Jednotlivé zmeny sa týkali troch skupín dejinných fenoménov, súvisiacich so súdobými prejavmi religiozity. Nimi boli náboženské hnutia heterodoxné a ortodoxné (vedené laikmi, alebo mníchmi a klerikmi) a zároveň nové, prípadne reformované už existujúce, rehoľné spoločenstvá. Z hľadiska dôsledkov pre niektoré prvky rehoľného života dominikánov mali z nich výraznejší bezprostredný vplyv Katolícki chudobní na čele s Durandom Huescom, s ktorým sa sv. Dominik stretol osobne.

Z dobových vývojových tendencií latinského kresťanstva v celej ich šírke, tak ako sme ich predstavili, vyplynulo, že jedným z dôvodov odklonu náboženských hnutí od ortodoxie, ako aj krízy mníšskych foriem života a popularity heretických skupín medzi veriacimi, bolo v pomerne značnom rozsahu nedostatočné poznanie cirkevnej náuky, zahŕňajúce všetky súdobé filozofické a teologické kognitívne oblasti. Jednoduchšie povedané, vzdelanostná úroveň kresťanských laikov a duchovenstva nestačila v dostatočnej miere ani na to, aby pred svetom obhájili cirkevnú náboženskú doktrínu. Priamou odpoveďou pápežov Inocenta III. a Honorio III. na daný stav bola podpora univerzít (vzdelanosti v širšom slova zmysle), úsilie porozumieť niektorým náboženským hnutiam, no predovšetkým vznik mendikantov.

V prípade dominikánov sa ich zakladateľ nestal profilovou osobnosťou inštitúcie len ako svätec – patrón celého rehoľného spoločenstva. Už od počiatkov rehole sa v jej vlastnej historiografii odzrkadľuje ním vyvolaný prvotný impulz k intelektuálnej formácii členskej základne. Dominikova osobná náklonnosť k štúdiu, ako k jednej z charakteristických čŕt celej rehole, poslúžila prvým historiografom ako predobraz, ako nasledovaniahodný vzor. Jeho príklad sa stal podnetom pre motiváciu ďalších generácií dominikánov pokračovať v tej istej činnosti. Predovšetkým Jordán Saský vnímal Dominika ako človeka plného sympatií k teológii, štúdiu, Písmu, pravde a poznaniu.¹ Jeho vycibrený písomný prejav, zjavne osvoje-

¹ „Postmodum autem missus Palentiam, ut ibi liberalibus informaretur scientiis, quarum studium ea tempestate vigeat ibidem; postquam eas, ut sibi videbatur, satis edidicit, relictis iis studiis, tanquam in quibus temporis huius angustias minus fructuose vereretur expendere, ad theologie studium convolvavit, cepitque divinis inhiare vehementer eloquiis, utpote dulcioribus super mel ori suo.“; „Itaque in his sacris studiis annos transegit quatuor, per quos hauriendis sacrarum scripturarum rivulis incessanter tamquam avidè inhiabat, ut pre discendi infatigabilitate noctes penes isomnes perageret, et veritatem, que auribus ingerebatur,

ný v univerzitnom prostredí, dáva tušiť, že v citovaných pasážach je „zašifovaný“ odkaz k procesu vyučovania, v ktorom sa študent neuspokojuje len so samotným výsledkom bádania, ale zaoberá sa aj vlastnou problematikou výskumu. V tomto zmysle cieľná stratégia rehole v prijatých ustanoveniach presadila len to, čo inicioval sám zakladateľ.²

Už keď Dominik vyslal prvých bratov do Paríža, aby študovali, kázali a založili konvent, došlo k prepojeniu medzi kazateľstvom a vyučovaním (*docentura pro praedicatoria*), čo je jeden z ďalších vkladov zakladateľa rehole do jej intelektuálne zameranej spirituality. Príslušníci prvých generácií Rehole kazateľov vstupujúci do jej štruktúr v priebehu troch decénií, v horizonte rokov 1216 – 1246 (podľa P. Amargiera tzv. historická generácia), zohrali kľúčovú úlohu pri zriaďovaní jej autonómnych vzdelávacích organizmov. Práve v polovici 13. storočia zamestnávala dominikánov otázka organizácie autonómneho školstva a zaradenia systematického štúdia do rehoľnej legislatívy v najväčšom rozsahu.³

Rečnícke otázky, prečo práve dominikáni boli „kameňom úrazu“ parížskych univerzitných sporov, prečo práve dominikáni stáli pri zrode moderne chápanej teológie ako vedy, prečo práve viacerí z nich obhajovali spoluprácu s filozofiou a jej terminológiu pri teologických diskurzoch atď., nachádzajú jednu zo svojich možných odpovedí už v koncepcii zakladateľa. Ten hneď na začiatku 13. storočia videl štúdium teológie ako nevyhnutný predpoklad pre úspešnú kazateľskú misiu. Preto poslal svojich prvých spolubratov ešte v Toulouse na vyučovanie k Alexandrovi zo Stavensby, preto odišli prvé dve skupiny dominikánov do scholastického prostredia v Paríži a Bologni. Toto prvotné nasmerovanie pokračovalo ďalej v školsky zameranej legislatíve mladej rehole, jej historickom vstupe na univerzitnú pôdu, v monastickom prostredí v novátorskom prístupe ku knižnému bohatstvu, v zakladaní a prevádzkovaní vlastných generálnych štúdií a celej siete niekoľkých druhov škôl so zástupom lektorov, magistrov regentov, bakalárov a študentov putujúcich z provincie do provincie, od konventu ku konventu, vždy podľa potrieb zohľadnených v rozhodnutiach provinčných a generálnych kapitúl.

S tým bezprostredne súvisí dominikánsky prístup ku knižnému bohatstvu. Tu sa črtá úzka spojitosť medzi rýchlo rastúcim počtom ich kláštorov a početnosťou reakcií na túto problematiku, zachytenú v zachovaných textoch kapitúl (generálnych i provinčných), ako aj v legislatívnych komentároch, aké nám zanechal magister rehole Humbert z Romans. Zistili sme, že napríklad v aktoch provincie Provence sa od polovice 13. storočia takmer pravidelne na jej kapitulách objavuje knižná tematika. Bolo to obdobie, kedy tu od roku 1250 do roku 1262 vznikol tucet kláštorov, čo je v priemere jeden za rok. V prípade, že sa vedenie provincie usilovalo vybaviť každú komunitu primeraným zázemím, vyžadovalo si to z jej

---

profundo mentis repositam sinu tenaci memoria retineret. Ob hoc ergo, quod mandata domini tam fervido complectebatur affectu [...] gratiam ei deus scientiarum adauxit, ut non solum ad lactis potum redderetur idoneus, sed et questionum difficultium humili cordis intelligentia penetraret arcanum, et solidioris cibi scrutinium sufficienti admodum facilitate glutiret.“ MOPH XVI, Libellus, n. 6, s. 28; n. 7, s. 28 – 29 a pozn. 209 v 2. kapitole.

² FRANK OP, Isnard. *Die Grundlegung des intellektuellen Profils des Predigerordens in seinen Anfängen*, s. 21 a 25.

³ Porov. AMARGIER, Paul. *Le livre chez les precheurs*, s. 56.

strany enormné úsilie, čo v legislatívnej rovine odzrkadľujú snahy kapitulórov vybaviť nové fundácie okrem iných nevyhnutných potrieb aj knihami.

Ohľadom disponibility s knižným bohatstvom sa dominikánom podarilo od základu zmeniť zásadný princíp spoločného vlastníctva dovtedy osvojený prakticky všetkými formami rehoľného života. Napriek prijatiu Reguly sv. Augustína, ktorá je veľmi precízna pokiaľ ide o užívanie kníh,⁴ prišli dominikáni s modelom „private property“, keďže knihy potrebovali mať po ruke, aby si plnili stanovené úlohy. Týmto špecifickým prístupom sa Rehoľa kazateľov nezriekla Augustínovej reguly, ale ako v komentároch naznačuje Humbert z Romans, prekonáva ju.⁵

Efektívny systém dominikánskeho *studia*, vychádzajúci z moderne chápanej práce s literatúrou, bol na svoju dobu veľmi dobre rozvinutý a logicky organizovaný. Na úrovni generálnych štúdií bol centrálny riadený, zatiaľ čo na úrovni nižších, predovšetkým partikulárnych provinčných škôl, bol značne decentralizovaný. Diferencovaný prístup umožnil reholi pružne reagovať na regionálne potreby vo vnútri provincií a ich vikariátov, čo sa odzrkadlilo v pestrej škále partikulárnych provinčných škôl. Flexibilita, s akou dokázali provinčné kapituly meniť a prispôsobovať študijnú legislatívu lokálnym okolnostiam, je svedectvom dobre nastavených parametrov organizačno-správnych východísk rehole. V prípade generálnych štúdií bola legislatíva menej pružná, keďže akákoľvek zmena, ktorá by sa na ne vzťahovala, podliehala schvaľovaciemu mechanizmu generálnych kapitúl (*inchoatio, approbatio, confirmatio* – pozn. 32 v 1. kapitole). Pomalší, resp. zložitejší postup umožnil predísť unáhleným rozhodnutiam, ktoré by mohli ohroziť dlhodobu budovanú stabilitu a prestíž dominikánskych generálnych štúdií. Kľúčovú úlohu, ako sme ukázali, zohrávali ekonomické podmienky, v akých sa komunity prevádzkujúce generálne štúdiá nachádzali.

Rehoľný vzdelávací model disponoval premyslenou selekciou študentov a vyučujúcich, od ktorých vyžadoval častú akademickú migráciu. Intelektuálna formácia v nej našla kľúčovú oporu v rezignácii na tradičné *stabilitas loci*. Tieto, a ostatné zmienené vlastnosti, dominikánsky vzdelávací model v dostatočnej miere kvalifikovali na to, aby sa stal neprehliadnutelnou súčasťou stredovekého edukačného prostredia.⁶ Istej exkluzivity si v tomto smere boli dominikáni dobre vedomí. V Prológu k Výkladu ku konštitúciám sa to Humbert z Romans pokúsil vystihnúť nasledovne: „Štúdium prinieslo a stále prináša našej reholi mnohé benefity. Prvým je rozlíšenie jeho lepších kvalít v porovnaní s inými rehoľami. Preto je jasné, že rehoľa, ktorá učenosť pestuje, je vyššie postavená ako tie, ktoré učenosť nepestujú. A tak rehoľa v ktorej sa na prvom mieste k náboženskému životu pridáva štúdium, sa považuje za týmto spôsobom vynikajúcu nad ostatné. Ďalším významom je získavanie kvalitných osôb. Mnohí dobrí ľudia, pre lásku, akú majú k štúdiu, by k nám nikdy nevstúpili, alebo by do našej rehole nikdy neprišli, keby

⁴ RSA, Caput V: De his quibus utitur transitura necessitas eorumque custodibus, 38. „Sive autem qui cellario, sive qui vestibus, sive qui codicibus praeponuntur, sine murmure serviant fratribus suis.“ 39. „Códices certa hora singulis diebus petantur; extra horam qui petierit, non accipiat.“ <http://www.thelatinlibrary.com/augustine/reg.shtml>.

⁵ TUGWELL OP, Simon. *St. Dominic and the intellectual side of dominican life*, s. 119 a 122.

⁶ RÜTHER, Andreas. *Educational Communities in German Convents of the Franciscan and Dominican Provinces before 1350*, s. 127.

sa medzi nami neštudovalo; ani by sa títo, ktorí by vstúpili menej schopní, nestali tak schopnými mužmi bez štúdia.⁷ Zároveň pripisoval Humbert štúdiu aj iné dobré vlastnosti. Považoval ho za ochranu pred zlom a pokušením, pretože v tejto veci nebolo účinnejšieho lieku ako je práve štúdium.⁸

Za istého ideálneho stavu by sa dalo predpokladať, že každá dominikánska komunita, zodpovedajúca podľa LCO právnomu statusu konventu, bola zároveň aj školou, keďže konvent nemohol vzniknúť bez priora a lektora (*sine priore et doctore*). V dejinnej tradícii latinského monasticizmu bolo viac menej samozrejmé, že na čele mužského kláštorného spoločenstva stál opát nielen ako interpretátor reguly, ale aj ako *pater, pastor et doctor in medio ecclesiae*, čiže ako ten, ktorý vystupuje v úlohe hlavy vo všetkých aspektoch života monastéria. Prior ako predstavený kláštora u dominikánov zostal síce tou osobou, ktorá bola zodpovedná za uskutočňovanie a dozor nad konštitúciami, ale vyučovanie bolo úplne v rukách lektora. Ako bezprostredný dôsledok jedného z aspektov intelektuálneho života vniesla Rehoľa kazateľov touto decentralizáciou kompetencií ďalší nový prvok do stredovekého monasticizmu. *Schola* síce zostala, ale zmenil sa jej obsah. Šlo o školu, kde sa vyučovalo, kládli sa otázky, diskutovalo sa a to všetko podľa zásad logiky a dialektiky. Už to nebola škola formovaná pasívnym silenciom poslucháčov v tichosti rozjímajúcich o tom, čo im bolo práve povedané. V dominikánskej škole panoval duch otázok a na prvom mieste stál rozhovor.⁹ Privilegovaním lektorov sa v tejto súvislosti sledoval jediný cieľ, vytvoriť maximálny priestor pre študijné a akademické aktivity nositeľa tohto oficiu. Lektori mali natoľko priaznivé podmienky, že ani najvyšší predstavení v riadení rehole nedisponovali takými benefitmi ako oni.

Aj v teológii to boli z rehoľníkov predovšetkým dominikáni, ktorí do nej „vpustili“ filozofiu a prekonalí monastické chápanie tejto vedy. Sv. Peter Damiani by sa nestačil čudovať, čo to jeho vzdialení rehoľní príbuzní konajú a ako vychádzajú v ústrety teologickej ancille, hoci terminus technicus *ancilla theologiae* nemal v úmysle znevažovať samostatnosť filozofie, pokiaľ ide o jej ciele a metódy. On ešte v druhej polovici 11. storočia považoval, i jeho stúpenci, voľbu medzi teológiou a filozofiou za niečo ako výber medzi Bohom a diablom.¹⁰ V skutočnosti

⁷ „Quod studium multa bona contulit et confert Ordini. Primum est prerogativa quaedam excellentia respectu aliorum ordinum. Certum est enim quod altior est religio cum scientia quam sine scientia, et ideo religio quae primo habuit studium cum religione reputata est praeminens quodammodo. Aliud est acquisitio bonarum personarum. Multae enim bonae personae, propter amorem quem nabet ad scientiam, nunquam intrassent, nec adhuc intrarent Ordinem, nisi fuisset apud nos studium; nec qui minus sufficientes intrant fierent ita bonae personae sine studio.“ Opera II, s. 28.

⁸ „Aliud est custodia a malo. Inter omnia enim remedia contra tentationes, nullum est ita efficax sicut studium. Unde studium plus quam aliqua mandata, vel hortationes, vel aliud quodcumque, excepta gratia dei, custodis fratres a malis.“ Tamže.

⁹ FRANK OP, Isnard. *Die Spannung zwischen Ordensleben und wissenschaftlicher Arbeit im frühen Dominikanerorden*, s. 199.

¹⁰ DAVY, Marie-Madeleine. *Les sermons universitaires Parisiens de 1230 – 1231*, s. 84. Porov. „Patrem vero et matrem deflet, quia liberalium auctores artium mens nostra mortuos deputat, et eos in errore perisse compatiendo deplorat. Consuetudo autem feminarum est, per unumquemque mensem sui sanguinis effusione purgari: post mensem itaque ad hanc mulierem intrare praecipimur, ut artem cuiuslibet disciplinae omni superstitionum contagio defaecatam, velut in conjugium sortiamur; quatenus jam Israelitica facta, consequenter in Israelitae conjugium transeat, et bene fecundam spiritualium operum sobolem reddat. Et

filozofia mala byť v dominikánskom chápaní (minimálne v prípade niektorých intelektuálnych špičiek rehole) priateľkou a pomocníčkou teológie a nie jej servilnou služobnicou. Zvlášť v postavách Tomáša Akvinského a Alberta Veľkého prekonalí dominikáni strach z Aristotela a dokázali svetu, že keď Absolon zo Sv. Viktora (augustiniánsky kanonik, opát v Springiersbachu, † 1196) zvolal: „*Non enim regnat spiritus Christi, ubi dominatur spiritus Aristotelis!*“, tak sa mýlil.¹¹ Oba ja svätci boli totiž dôkazom toho, že aj ako aristotelovskí dialektici mohli viesť cnostný náboženský život. Pre dominikánskeho teológa 13. storočia bola teológia ako veda mostom spájajúcim vieru a rozum. Preto neprekvapí, že v Reholi kazateľov bol v nemalej miere *vita contemplativa* podriadený *vita activa* v zmysle štúdia ako prostriedku pre spásu duší.

Dôležitosť a význam študijnej legislatívy pre zabezpečenie maximálnej funkčnosti vlastných vzdelávacích ustanovizní ilustrujú dišpenzy spolu s definíciou ľahších previnení voči štúdiu, pochádzajúce z *capitulum generalissimum* v Paríži z roku 1228. Sú dôkazom toho, že ešte pred afiliáciou do teologických fakúlt v Paríži a Oxforde disponovala rehoľa dostatočnou skúsenosťou s intelektuálnou formáciou, založenou na vlastnom školskom modeli. Rovnako to vidno aj v schopnosti presne definovať potreby a požiadavky vyučovacieho procesu na patričnej úrovni, čo vyústilo do štvor- až päťstupňového konceptu vzdelávania. Zásadné legislatívne zmeny v tomto smere prinieslo *Ratio studiorum* z generálnej kapituly vo Valenciennes v roku 1259 a v menšej miere k tomuto procesu v 13. storočí prispela aj generálna kapitula v Lyone z roku 1274. Pre prvé dekády 14. storočia sa kľúčovými kapitulami pre oblasť vzdelávania a akademickej formácie stali generálne kapituly v Janove z roku 1305, v Métach z roku 1313, v Londýne z roku 1314 a prípadne aj v Bologni z roku 1315.

Prvý stupeň dominikánskej školy predstavoval zväčša úplne základnú vzdelávaciu fázu a okrem výučby v sebe zahŕňal štádium bezprostredného prispôbovania sa rehoľnému životu so všetkými zvyklosťami s tým súvisiacimi. Druhý stupeň charakterizovalo *studium artium (studium logicae)*, tretí stupeň *studium naturarum* a štvrtý bol reprezentovaný teologickým štúdiom na partikulárnej provinčnej teologickej škole. Posledný, piaty stupeň, sa odohral na generálnom štúdiu, kde sa uplatnili len tí najlepší rehoľní scholári. Tí tvorili počas celého stredoveku výraznú menšinu, ale súčasne boli elitou rehole, z ktorej sa postupne formovalo vedenie jednotlivých provincií aj rehole celkovo.¹²

Dominikánska vyššia škola bola „katedrovou“ organizáciou, skladajúcou sa minimálne z hlavného lektora (*lector principalis*), dvoch podlektorov (bakalárov, kurzorov) pre výklad Sentencií a Biblie, z magistra študentov (od posledných

---

haec omnia illis procul dubio congruunt, qui in saeculari militia liberalium studiorum artibus instruuntur: caeterum quibus non licet etiam cum hospitibus loqui, in quibus videlicet ipse Christus alloquitur, et suscipitur: qui non nisi ad interrogationem os aperire debemus, et cum reficimur, ex ipsa etiam sacra lectione consulere non audemus; quomodo liceat theatralia grammaticorum gymnasia insolenter irrumpere, et velut inter nundinales strepitus vana cum saecularibus verba conferre? Haec autem adversus monachos nugis exteriorum artium implicatos diximus, ut eorum vanitas quam procul a linea rectitudinis exorbitet, monstraremus.“ De perfectione monachorum. Caput XI, De monachis qui grammaticam discere gestiunt, PL 145, col. 0307C – 0307D.

¹¹ Sermo IV. In adventu Domini, PL 211, col. 0037D.

¹² Porov. HINNEBUSCH OP, William. *The History of the Dominican Order II*, s. 30 – 32.

dekád 13. storočia) a v neposlednom rade zo samotných poslucháčov. Kým sa z dominikána stal uznávaný lektor na niektorom z autonómnych generálnych štúdií, musel úspešne skončiť partikulárne provinčné školy niekoľkých stupňov. Po nadobudnutí predbežného propedeutického vzdelania pôsobil na týchto školách ako menej kvalifikovaný lektor.¹³ Ak sa osvedčil a predstavení jeho intelektuálne schopnosti i morálne predpoklady uznali za dostatočné, bol asigovaný na generálne štúdiá.¹⁴ Tie sa stali akýmisi „rehoľnými univerzitami“, líšiacimi sa od ostatných autonómnych škôl rehole centrálnou administratívou ponechanou takmer po celý vrcholný stredovek v kompetencii generálnej kapituly s magistrom rehole. Disponovali promočným právom a trvalým umiestnením bez akéhokoľvek rotačného modelu známeho z partikulárnych provinčných škôl.¹⁵

Počas 13. storočia sa u dominikánov ustálili tri základné spôsoby vzťahu autonómneho generálneho štúdia k miestnym univerzitám. Najvyššiu úroveň reprezentovali generálne štúdiá fundované v mestách, kde už bola univerzita a kde sa rehoľné školy afiliovali do existujúcich teologických fakúlt (Paríž, Oxford). Druhý spôsob predstavovali také generálne štúdiá, ktoré boli založené skôr ako miestne univerzity a ktoré v danom regióne suplovali ich úlohu. V rámci tohto spôsobu sa ešte dajú rozlíšiť dva modely. Prvý predstavuje nemecký Kolín nad Rýnom, kde sa staršie dominikánske generálne štúdium stalo súčasťou novozaloženej univerzity, resp. jej teologickej fakulty. Druhý model predstavuje generálne štúdium v Montpellier, založené pred vznikom univerzity, ale neafiliované do miestnej teologickej fakulty. Napokon tretí spôsob vzťahu dominikánskeho generálneho štúdia a univerzity predstavuje jeho pôsobenie v tradičnom univerzitnom meste po založení miestnej univerzity s tým, že napriek istému vplyvu, ktorý dominikáni na miestne teologické fakulty mali, nezačlenili svoje generálne štúdiá do ich štruktúr (Bologna, Toulouse).

Najväčší priestor sme venovali partikulárnym provinčným školám. Tieto v niektorých ohľadoch minimálne do začiatku 14. storočia suplovali absentujúce kapacity generálnych štúdií. Aby sa predišlo zo strany partikulárnych škôl istému „zasahovaniu“ do kompetencií generálnych škôl, intervenovali kapitulári zísedení na generálnej kapitule v Oxforde v roku 1280. Lektorom, ktorí neboli magistri teológie (pôsobili zväčša na nižších stupňoch škôl), bolo zakázané viesť quodlibety, čiže otvorené diskusie vyhradené len patrične vzdelaným a vyššie postaveným lektorom na generálnych štúdiách alebo univerzitách. Tie sa smeli uskutočňovať len na generálnych štúdiách s tým, že výnimočne ich mohli viesť aj iní lektori podľa miestnych zvyklostí, prípadne s povolením provinciála na území jeho provincie.¹⁶

¹³ FRANK OP, Isnard. *Hausstudium und Universitätsstudium der Wiener Dominikaner bis 1500*, s. 160 – 161.

¹⁴ „Et testimonio lectoris et cursoris et magistri studencium de eo spes multum probabilis habeatur, quod ad lectoris officium idoneus sit futurus.“ Generálna kapitula v Janove v roku 1305, DB, s. 967.

¹⁵ MULCHAHEY, Michèle. „First the Bow is Bent in Study ...“, s. 372 – 373.

¹⁶ „Item. Inhibemus. ne lectores disputent de quolibet. nisi sint magistri in theologia. nisi in locis. in quibus secundum ordinem generalia studia vigent. nisi forte ex causa aliqua in locis aliquibus specialibus aliud sit consuetum. aut nisi prioribus provincialibus in suis provinciis aliud videatur.“ DB, s. 622.

Na druhej strane kapitulári zdôraznili potrebu teologického obsahu učiva na partikulárnych provinčných teologických školách, čo zvyklo byť doménou generálnych štúdií. Nariadili, aby študenti, zatiaľ ešte bez komplexného teologického vzdelania, navštevovali všetky prednášky zo Sentencií i biblicko-teologické ordinárie, zatiaľ čo tí, ktorí už absolvovali niečo z teologického kurzu, boli povinní si vypočuť aspoň jednu takú prednášku.¹⁷ To by mohlo nasvedčovať, že takáto prax v provinciách na nižších partikulárnych provinčných školách fungovala a ešte viac prehĺbila decentralizáciu v správe týkajúcej sa infraštruktúry vzdelávacích inštitúcií, zabezpečujúcich intelektuálnu formáciu bratov na vyššej teologickej úrovni. Rozhodnutie z generálnej kapituly v Lucce tiež podporuje túto tézu, lebo samo počítá s určitou náhradou za chýbajúce generálne štúdiá. Explicitne vyzýva k zriadeniu najmenej troch konventov v provinciách bez generálnych štúdií, kde by sa vyučovalo vyučovacou metódou vlastnou práve hierarchicky najvyššie postaveným školám rehole (kurzorické prednášky zo Sentencií a výučbu na spôsob ordinárií).¹⁸

Domnievame sa, že prudký rozvoj a prepracovaný systém jednotlivých stupňov partikulárnych provinčných škôl vo vikariátoch provincií v druhej polovici 13. storočia bezprostredne súvisí s neúspešnými pokusmi o založenie nových generálnych štúdií v tom istom čase. Najčastejšie pokusy o ich neúspešné založenie podnikla rehoľa v sedemdesiatych a osemdesiatych rokoch 13. storočia. Tieto dve decéniá podľa zachovaných prameňov súčasne reprezentujú najväčší rozmach škôl typu *studium artium* a *studium naturarum*. Taktiež je to obdobie, kedy vzniká *studium theologiae* ocitajúce sa svojím obsahom a kvalitou výučby medzi partikulárnou provinčnou školou a generálnym štúdiom. Hustá sieť týchto síce hierarchicky nižších, ale niektorých, čo do kvality výučby *more scholastico* a personálneho obsadenia pedagogickým zborom, málo odlišných škôl od generálnych štúdií, mohla byť odpoveďou na nedostatok počtu vlastných škôl s prívlastkom generálne. Tým pádom obsah vlastného teologického štúdia zahŕňal dva stupne. Jeden sa odohrával na úrovni partikulárnej teologickej školy, druhý na úrovni generálnych štúdií. Prvý stupeň predchádzal druhému a často podmieňoval jeho absolvovanie. Pokiaľ ide o základné teologické „pracovné náčinie“ vyučovacieho procesu, zostávalo v nami sledovanom období na oboch týchto úrovniach rovnaké, Biblia a Sentencie.¹⁹

Taktiež sa domnievame, že rôznorodosť jednotlivých typov a stupňov nižších dominikánskych škôl čo do názvov i obsahu výučby, ale aj rozličná periodicitá presunov v rámci rotačného modelu ich umiestňovania v provinciách, sú dôsledkom decentralizácie autonómneho rehoľného vzdelávacieho modelu zahŕňajúceho partikulárne provinčné školy. Kompetencie prenesené v tejto oblasti na provinciála s provinčnou kapitulou viedli k regionálnym odlišnostiam, čo bolo

¹⁷ „Item. Iniungimus studentibus. quod ad scolas veniant et lectiones audiant diligenter. illi autem qui theologiam non legerunt alicubi. lectiones ordinarias et textum sententiarum audire integre teneantur. illi vero qui de theologia aliquid audierunt. ad minus audiant.“ Tamže, s. 621.

¹⁸ „Item. Monemus. quod provincie que non habent studia generalia. determinent in suis capitulis provincialibus tres conventus ad minus. in quibus sentencie legantur cursorie. et studentes aliqui assignentur. et in ipsis frequencius ordinarie disputetur.“ Tamže, s. 715.

¹⁹ KOROLEC, Jerzy. *Struktura organizacyjna szkół dominikańskich*, s. 20.

posilnené ďalším delením v rámci provincií na ešte menšie celky – vikariáty (*vicariatus, natio, visitatio*). Ukázalo sa, že takýto postup je užitočný a z hľadiska edukačných postupov sa osvedčil. LCO a generálne kapituly nechávali v legislatíve dostatok priestoru aj pre isté experimentovanie v oblasti hľadania optimálnych vzdelávacích modelov, predovšetkým na úrovni provincií. Na druhej strane decentralizačné kompetencie zapríčinili väčšiu rozmanitosť medzi provinciami, sprevádzanú často stratou uniformity, čoho dôsledkom je nemožnosť stanovenia všeobecne platného a záväzného modelu fungovania týchto vzdelávacích ustanovizní pre celú rehoľu en bloc.²⁰

V desaťročia trvajúcim hľadaní prijateľných modelov súvisiacich s dominikánskou intelektuálnou formáciou sa počas celého 13. storočia odzrkadľuje rozdiel i súvzťažnosť medzi želaným, regulujúcim a deklarovaným (vlastným legislatívnotvorným) rámcom na jednej strane a každodennou realitou (podmienou vonkajšími i vnútornými faktormi) na strane druhej. Ideálne predstavy kapitulárov z generálnych a provinčných kapitúl o tom, ako by mali vzdelávacie organizmy rehole fungovať, boli často konfrontované s realitou vo forme nedostatku finančného a materiálneho zabezpečenia, prípadne deficitu kvalifikovaných lektorov a iných ľudských zdrojov. Svoju úlohu v procese poznávania týchto mechanizmov a vytvárania obrazu o reálnej skutočnosti zohráva absencia prameňov, čo súbor predstáv a ideí o dobových dominikánoch v historickej rekonštrukcii determinuje.

Dôležitú úlohu v evolúcii vzdelávacieho procesu rehole zohral sv. Tomáš Akvinský. Jeho lektorské skúsenosti získané v celej škále autonómnych rehoľných škôl, mu umožnili spoluvytvárať základný model výučby obzvlášť na iných ako generálnych štúdiách rehole. Erudíciou a rehoľnou formáciou nadobudnuté schopnosti nepreukázal len ako pedagóg, ale stal sa profilovou osobnosťou dominikánov v spore s magistrami z radov svetského kléru na Parížskej univerzite. Spôsob, akým dokázal argumentovať v prospech mendikantských, prípadne vložene dominikánskych argumentov, v sebe niesol zjavné známky univerzitných učených debát. Tomáš Akvinský preniesol „teóriu“ do „praxe“ a spolubratom, pochybujúcim o účelnosti spojenia rehoľnej spirituality s akademickou formáciou, ukázal, že *disciplina scholastica* a *disciplina monastica* netvorí dva nezlučiteľné prvky v prípade rehoľného spôsobu života, ale môžu vytvoriť homogénne religiózne prostredie. To sa v prípade dominikánov stalo východiskom pre osvojenie si intelektuálnych aspektov v každodennom *vita religiosa*. Tomášovu angažovanosť na poli teologickej vedy, aristotelovskej filozofie i mendikantskej apologetiky vidíme ako priamy dôsledok dominikánskeho intelektuálne zameraného „savoir vivre“ tak, ako sme sa ho v tejto publikácii pokúsili predstaviť. Vďaka takémuto prepracovanému systematickému vzdelávaciemu modelu sa popredným dominikánskym akademikom vrcholného stredoveku podarilo zaradiť medzi dobové intelektuálne elity.

²⁰ Porov. O'CARROLL, Maura. *The educational organisation of the dominicans in England and Wales 1221 – 1348: a multidisciplinary approach*, s. 33.

Dominikánsky vzdelávací systém vytvoril podmienky pre selektívne regrutovanie a výchovu budúcich rehoľníkov schopných plniť aj tie najnáročnejšie úlohy vo vnútri rehole i mimo nej. Aj napriek na prvý pohľad široko koncipovaným cieľom nám pramenná základňa a vhodný výber literatúry poskytli dostatočný priestor na komplexné predstavenie všetkých podstatných mechanizmov reprezentujúcich vzdelávacie štruktúry rehole v ich formálnej materiálnej i obsahovej rovine spolu s kľúčovými dôsledkami, aké z nich vzišli: vstup na univerzitnú pôdu, presadenie sa v dobovom intelektuálnom prostredí, spôsob nadobúdania, používania a deponovania kníh, obhajoba akademicky zameraného mendikantského spôsobu života, chápanie teológie ako vedy, líderstvo v tzv. pokresťančení Aristotela a v neposlednom rade tiež akási funkcia vzoru pre budovanie vzdelávacích štruktúr iných reholí.

Na záver je potrebné konštatovať, že v niektorých naznačených stanoviskách sa ešte črtajú isté možnosti ďalšieho precizovania danej problematiky. Predovšetkým v oblasti prehĺbenia poznatkov nielen zvnútra rehole, ale aj z pohľadu mimo jej vlastných štruktúr. Rovnako sa ešte rysuje priestor pre rozvinutie komparatívnej metódy, ktorá by umožnila dať do protikladu analogické vzdelávacie modely iných žobravých reholí a navzájom ich porovnať, prípadne hľadať medzi nimi vzájomné paralely. Taktiež ešte detailnejší prosopografický výskum by umožnil rekonštruovať životné osudy viacerých významných dominikánov, zohrávajúcich v tvorbe intelektuálneho profilu rehole dôležitú úlohu. Z našej strany bolo práve systematicko-analytické (oveľa menej špekulatívne) rozpracovanie tejto tematiky ústredným motívom vzniku predkladaného textu, ktorý v niektorých ohľadoch nadväzuje na podobné pokusy v odbornej zahraničnej literatúre, v iných ich prekonáva.

Veríme, že sa nám podarilo vytvoriť plastický obraz o charakteristických intelektuálnych aspektoch Rehole kazateľov a vstupe jej popredných akademikov medzi vzdelanostné elity vo vrcholnom stredoveku a multidisciplinárnym prístupom sme prispeli k ich podrobnejšiemu poznaniu. Namiesto vyčerpávajúcej odpovede na niektoré otázky, ktoré sa legitímne môžu objaviť v súvislosti s našimi závermi, by sme mohli citovať Jordána Saského. On údajne na otázku, „V čom spočíva dominikánska regula?“, ktorú mu položil anonymný záujemca o vstup do rehole, lakonicky odpovedal, že jej princípom je „čnostne žiť, študovať a vyučovať“.²¹ Z historicko-spirituálneho hľadiska sa v Jordánovej odpovedi signifikantným spôsobom odráža nezameniteľný postoj súčasníka k modelu rehoľného života, ktorý sám pomáhal vytvárať a ktorý bol pre niektorých dlho očakávanou odpoveďou na hľadanie moderného spojenia rehoľnej spirituality a systematickej intelektuálnej formácie.

²¹ „Cum ab eo quidam quereret, quam regulam haberet, respondit: «Regulam fratrum predicatorum; Et hec est eorum regula? Honeste vivere, discere et docere.» MOPH I, Vitae Fratrum, s. 138.